

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Arap Dili ve Belâgatında Lafız ve Anlam

Yazar: M. Akif ÖZDOĞAN

(İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018)

Reviewed by

Adem BİLSİN

KSÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Yüksek Lisans

Öğrencisi, Kahramanmaraş/TÜRKİYE

cumhur449@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4623-3710>

Makale Türü/ Article Types: Kitap Değerlendirmesi /Book Reviews

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 01/03/2019

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 24/12/2019

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2019

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık/ December

Yıl/Year: 17 **Sayı/Issue:** 34 **Sayfa /Page:** 385-390

Atıf/Citation: Bilsin, Adem. "Arap Dili ve Belâgatında Lafız ve Anlam Yazar: M. Akif ÖZDOĞAN (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018)".

KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 34 (Aralık 2019), 385-390

Kitap Değerlendirmesi

Arap Dili ve Belâgatında Lafız ve Anlam

Eser, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatında öğretim üyesi Prof. Dr. M. Akif ÖZDOĞAN tarafından kaleme alınmıştır. Kitap daha önce Ukde yayınlarından çıkarılmış, nihâi düzenleme ve genişletilmeyle tekrar okuyucuların hizmetine sunulmuştur. Yazar lafız-anlamın kavramsal alanı üzerinde dururken ses-harf harfin izahını yapmaktadır. Tabiatteki her canlının kendi türleri ve diğer cins ve türler ile farklı yöntem ve uygulamalarla iletişime geçtiği âşikardır. Bu durum kaçınılmaz bir olgudur. Dolayısı ile insan türü de kendi cinsleri veya diğer canlı türleri ile iletişim sağlaması olağandır. İletişim şekli farklılık arz etmektedir. Bu bedenen, ima yoluyla olacağı gibi sözlü bir şekilde olmaktadır ki iletişimin yaygın hali de bu kısımda ortaya çıktığı görülmektedir. Yazar insanların hemcinslerine karşı duygu ve düşüncelerini sözlü iletişim yoluyla aktardıklarını ifade etmektedir. Bu aktarım sırasında kullandıkları kavramlar ise sembolik olarak kullanılmaktadır. Bu aşamada belâgat ilmi, lafız ve anlamı etkili ve anlaşılır iletişim için kurmak ve maksadı doğru ifade etmek için devreye girmektedir. Tüm konuların da belâgatın temeli olarak gördüğünü ifade etmektedir. Geniş yelpazeye hitap eden bu alan insanla birlikte var olması âşikardır. Netice olarak da insan kendi ihtiyacına göre anlamlar üretmiştir. Buna bağlı olarak da kavramlar zuhur etmiştir. Tarih sahnesi kendine göre kavram ürettiği ve bu ürettiği kavramlara anlamlar yüklediği gibi yerine göre kavramları tozlu rafalara da kaldırmıştır. Bir anlamı birden çok kavramla ifade ettiği gibi bir kavramla birden çok kavramla da ifade etmiştir. Özelde Arap Dili kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Lafızların zamana ve şartlara göre anlam değişikliğine uğradığını düşünürsek Yazarın da işaret ettiği üzere çalışma hem daha önce günümüze ışık tutacak şekilde üzerinde az durulması, hem de çalışma şekli itibari ile çağdaş dünyaya yol gösterecek kaynağın yetersizliği itibariyle zorluğunu da beraberinde getirmektedir.

Yazarın bu eseri 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm öncesinde genel çerçevede lafız-olgusuna değinmektedir. Bu ön girişten sonra lafız-anlam'ın kavramsallaşma sürecine etki eden faktörleri tasnif edip değerlendirmesini yapmıştır. Dünya genelinde olduğu gibi Arap belâgatı da dini metinler vesilesi ile daha da gelişmiştir. Yazar bu konuya dini metinlerin daha iyi anlaşılması için sürekli araştırıldığı ve belâgatın en güzel örneklerine yine Kur'an da geçtiğini ifade ederek işaret etmiştir. Yazar alimler arasında farklı anlayışa ve kelimelerinde tartışma konusu olan "Halkü'l-Kur'an" meselesi lafız-anlam ekseninde olduğuna işaret eder. Yazar konuyla ilgili kısa bir şekilde görüşlere yer vermiştir. İ'câzu'l-Kur'an kavramının yelpazesini biraz daha geniş tutmuştur. Burada sarfe ve nazm görüşlerini izah ederek, Allah'ın insanların ayet benzeri bir şeyler getirmeleri konusunda aciz bıraktığı, benzerini getirecek güçte olmadıklarına değinmiştir. Bu bölümde aynı ortamı paylaşan şüübiler ile araplar arasında vuku bulan lafızcılık-anlamcılık tartışmalarının retorik ve belâgatın gelişip canlanmasına katkısı olduğunu bildirir. Aynı katkının köklü medeniyetlerin birikimlerinin Arapça'ya tercümesi ile de olduğuna işaret eder. Filozofların bazı ayırım ve sınıflandırmalarını belirtir. Edebiyat eleştirilerinin ve şiir intihali olgusunun da edebiyata kazandırdıklarının olduğunu söyler. Özellikle eleştirmenlerin edebi metinlere kriterler koymasını belirtir.

Lafzın filolojik tahlili ile giriş yaptığı ikinci bölümde lafzın özelliklerini izah eder. Bunu yaparken örnekler ihmal etmez. Dahası detayı ziyadeleştirmiştir. Bu bölümde lafız ve anlamın kavramsal alanı, yani lafız, anlam, delâlet, ses, nazma dair detaylı değerlendirmeler yaptıktan sonra belâgatta lafız ve anlam ve ilgili kavramlarının detaylarına inmektedir. Bu detay bu konularla ilgilenenlerin faydasına olacak şekilde olmakla birlikte bu alana âşina olmayanlar için ise pek duymadıkları, işitmedikleri kavramlar ile karşılaşacaklardır. Bu kavramların yerine göre kısa ve öz, yerine göre detaylı izahını yapan yazar istişhatta da bulunmaktadır. Edebiyat, belâgat ile ilgilenenler için gözden geçirilecek bir eser ortaya çıkarılmıştır. Ya-

zar bu eserini meydana getirirken çeşitli kaynaklardan istifade ettiği de gözden kaçmamaktadır. Bazı kavramları izah ederken gereken açıklamayı yapmasına rağmen eksik bıraktığı bilgileri ise bir başka başlığı irdelerken değindiği de gözden kaçmamaktadır. Misal olarak mütedâvil anlamı, ifade ettikten sonra birkaç sayfa sonrasında mütedâvil anlam kavramının isim babasının Kâdî Curcânî olduğunu belirtmiştir. Lafız-anlam ayrışmazlığı sorununu ayrışabileceği konusunda Halku'l-Kur'ân örneğinde açıklığa kavuşturmaya çalışır. Ayrışıp ayrışmayacağı konusunda Halku'l-Kur'ân tartışma ve çalkantılı olayı örnek vermesinin haricinde farklı mezhep ve otoritelerin görüşlerini klasik dönemin bu lafız ve anlam anlayışı çerçevesinde sentezi yansıtmıştır. Bu da Yazarın konunun farklı açılardan yansımalarına hassasiyet gösterdiğine işaret etmektedir. Lafzın anlama delâletine etki eden faktörlere de önceki kriter ve hassasiyetle yer vermektedir.

Üçüncü bölüme de Yazar Arapların lafza ağırlık veren, bununla da övünen bir millet olduğuna vurgu yaparak giriş yapar. Lafız-anlam ilişkisi ile ilgili klasik yaklaşımları üç başlık altında incelemiştir. Bunlar ise lafızcı yaklaşım, anlamcı yaklaşım ve bu ikisinin sentezi olarak ortaya çıkan yaklaşım olmak üzere ayrıma girmiştir. Her bir yaklaşımın taraftarları hakkında bilgileri yerine göre az yerine göre fazla bilgi vermektedir. Mesela anlamcı yaklaşım taraftarları olan Abdulkâhir el-Curcâniye daha fazla yer verildiği aşikardır. Bu diğer yaklaşım taraftarları veya aynı yaklaşım taraftarlarını önemsemediği anlamına gelmemelidir. Sibeveyhi'nin lafız anlam arasındaki ilişkiyi üç açıdan ele alması ve lafız ve anlamı doğruluk, yanlışlık açısından beş kategori de ele almasına yer vermesi bu tespitimizi güçlendirmektedir. Daha fazla yer verip vermemesi Yazarın konuyu işleyiş açısından kendi inisiyatifinde olduğunu da unutmamak gerekir. sentezci yaklaşım taraftarı olan İbn Kuteybenin

- a) Lafzı güzel, anlamı iyi olan şiir
- b) Lafzı güzel, anlamı iyi olmayan şiir
- c) Anlamı iyi, lafızları kusurlu şiir
- d) Lafzı ve anlamı kötü şiir gibi

Kategorileştirmeyi okuyucuya sunması esere zenginlik kazandırmış ve okuyucuya başka bir perspektif kazandırmıştır. Biz burada İbn Kuteybe'nin kategorileştirmesini ifade etsek de bu ismin de dışında birçok otoritenin farklı veya benzer sınıflandırması da mevcuttur. Muhammed b. Haydâr el-Bagdâdî'nin lafzın özellikleri, lafzın kusurları, anlamın özellikleri, anlam kusurları konularındaki tasnife de kısa kısa yer verilmesi bir başka örnektir. Bu bölümün bir başka ana kaidesi lafız ve anlam ilişkisiyle ilgili edebî sanatlardır. Yazar bu başlık altında her bir sanat dalına ayrı ayrı yer vermektedir. Fakültelerde bizzat ders kitabı niteliğinden ziyade kendi alanına ışık tutması yönünden güzel bir kaynak oluşturulmuştur.

Kitab'ın son bölümü olan IV. bölümde ise günümüzde lafız ve anlam başlığı altında değerlendirmeler yapılmıştır. Her eserde veya çalışmada olduğu gibi bu yapıtta da ilk etapta konunun çıktığı, sistemeleştiği ilk dönemlere değinilmiş ve kim tarafından nasıl bir katkı ortaya konulmuşsa elimizde ulaştığı kadarıyla okuyucuya aktarılmıştır. İlk dönemlerin olumlu olumsuz düşünceleri fark etmeksizin farklı ekollerin görüşleri aktarılmıştır. Sentez sonucu zuhur eden görüşlerde ifade edilmiştir. Söz konusu evrelerde medeniyetler, kültürler, uluslararası etkileşim değiş-tokuş başkalaşım olduğu âşikardır. Yazar modern dilbilim çalışanlarının daha çok Hint, Yunan gibi dillere ağırlık verdiği için modern dil dil bilimine İslam dünyasındaki dil çalışmalarının pek etkisinin olmadığından bahseder. Eski Yunan kültür ve medeniyetine ait birçok bilgi, eser tarzındaki yapıtların gün ışığına çıkmasında İslam dünyasının çalışmalarının yadsınamaz yerinin olduğunu hatırdan çıkarmak mümkün gözükmemektedir. Yazar eski dönemlerdeki eksikliğin modern dil çalışmaları ile yeni teoriler geliştirildiğine işaret etmiş ve bu eksik kalan yönleri tespit ettikten sonra eski çalışmalarla modern çalışmaların senteziyle lafız-anlam ilişkisinin daha iyi idrak edileceğini ve dilbilime önemli katkı sağlayacağını vurgular. Yapısalcılık ve lafız-anlam konusunda yapısalcılığın 20. Yüzyılda tezahür ettiğini belirttikten sonra Saussure'nin görüşlerini maddeleştirerek yazmaktadır. Ardından Michael Brealin bağımsızlığını kazanmasına olanak sağladığı

semantik biliminin detaylarına inip geniş yer vermiştir. Yazar Belâgat ve lafız-anlam ilişkisi ile sona gelmiştir. Kitabı en son iletişim ile nihayetlendirir. Anlamak, anlaşmak rahat iletişim kurmak, doğru anlamak/anlamlandırmak vb için kavramlara ne gibi manalar yüklendiği, her kavramın kendine özgü yapısı, manası olduğu muhataba anlatılmak istenilen şeyin en doğru şekilde nasıl anlatılacağı/anlaşılacağı ile ilgili iletişim unsuru olan lafız-anlam çerçevesinde muktezâyı hâle göre hareket edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.